

35

M

Tietoja Kotakaudesta ja Metelin-
vaaran muiniaisjääainäktiöstä y. m.
Tyrväältä.

Kirjoittanut

Aarne Europaala.

Kertomukseen kuuluu 2 kart-
taa ja 6 valokuvaa (5 levyä).

Stikan keskeenerän :
Kartta on tarkasta n:o 1 tehtävä
vähän muutettuna

1

Tässä puheeksi tulevat muinaisjäännökset ovat jo enuemmin käsitellyt tutkijoiden tarkastamat. (S. W. Snellman, Oulun kirkkokuunta (S. My. A. IX) ss. 84-85, 87-90; H. Appelgren, Suomen muinaisluinat (S. My. A. XII) ss. 201-207, nro 343-345). Kuu herrojen Snellmanin ja Appelgrenin tiedot Katakankaan muinaisjäännöksistä ovat suuresti toisistaan eroavia, katsoin olevan syytä käydä niitä vielä tarkastamassa, saadakseen samalla matkalla myös valokuvia niistä. Yleisöomaa valokuvaamista varten pyrkessin tulomatkalla Metelinvaaralle.

Katakankaan. Mitä ensiksi Katakankaan muinaisjäännöksiin tulee, oli ainekiertoanut jo herrojen Snellmanin ja Appelgrenin selostuksia vertaillen teknyt sen huomion, että hra A: n Katakankaasta löytämä ja kuvaama jättiläiskirkko (n:o 1), jota hra A. on luullut hra S: n ensiksi selostamaksi Katakankaan muinaisjäännökseksi, onkin sama, kuin hra S: n jälkekköiseksi selostama jättiläiskirkko. Näin tulee hra S: n kuvaus tästä muinaisjäännöksestä pääasiassa oikeaksi (vrt. Muinaisluinat kuva 164 ja Oulun kirkkokuunta kuva 92; ilman suunta, kato, raunioiden asema y. m. ovat jokseenkin samat). Mitä taas hra S: n ensiksi selostamaan (main. Teos s. 87-89) tarkoittaa, kertoo hän siitä, että se on jo "käynyt niin epäselväksi sekä peittyneet metsän ja mättäiden suojaan, ettei outo siitä enää tiedä paljon mitään." "Seudun asukkaatkaan eivät tiedneet tästä muinaisjään-

näksettä mitään, vaan kuu miuta samalla kankaalla olevia merkittäviä paikkoja etsiimme, yhdyimme siihen aivan sattumalta." Hrajen S:n ja A:n yhteinen apas, Tuuliharjun isäntä, oli näutävasti muoktanut S:n käynnin jälkeen tämän silloin vasta keksityn muinaisjäännöksen jatkuen Hra A:n suoraan Tarha n° 1 ja sieltä, samoja teitä kuin oli apastanut Hra S:ia, Paarmakankaalle l. - kiviakalle, josta Hra A. turhaan etsi Katakankaan toiselta muinaisjäännöstä ^(Muinaisluinat n° 347) jonka Hra S. myöskin mainitsee teoksessaan (Oulun kullak. s. 64, viivanalainen huomautus).

Tarha n° 2. Havaintoni paikalla todistivat, että huomioni oli ollut oikea. Etsin Hra A:n kuvaaman Katakankaan jäättiläiskirkon länsipuolelta (Muinaisluinat n° 343) Hra S:n ensiksi selostamaa muinaisjäännöstä ja pian sen löysin. Etti muinaisjäännös on sama, josta Hra S. ensiksi kuvaamallaan tarkoittaa, selviää vertaamalla hänen paljapäirrosta (Oulun kullak. s. 88, kuva 91) allekirjoittaneen sitä pekkimittailuun kartan aihelmaan (ks. tämä, Tarha n° 2). Se sijaitsee jäättiläiskirkosta n° 1 n. 50 m lounaaseen keskellä tasaisista kangasmaata. Sen muoto on tavallista pitempi, kulmistaan pyörästetty suorakaide, pituus on vallien sisäpuolelta mitaten 31, leveys n. 8,5 m (Inellmanin mitat $17 \times 4,5$ syntä = $30,6 \times 7,8$ m); pituussuunta on WSW - ENE (Hra S:n mukaan SW - NE; Hra S:n samoin kuin Hra A:n ilmaussuunta-määrittämissä ei ole näutävasti otettu huomioon kompassin virheosoitusta, koska heidän ilmaussuuntansa eroavat jätsekkin tasaa sen verran allekirjoittaneen kartan ilmaus suunnasta).

Valli on yleensä maatonut, varsinkin muinais-
 jäännöksen lounaispäässä. Tämä ei kei-
 tenkaan joutune, kuten hra S. arvelee, muinais-
 jäännöksen tavallista korkeammasta
 iästä, kuten hra S. arvelee vaan vankasta
 saunakasvosta paikalla, joka näyttää
 olevan vähiä soistumassa lounaasta (suon puo-
 lelta) koilliseen päin. Tämän jaledosta onkin
 muinaisjäännöksen lounaispää heikoimmis-
 tuntua. Selviä oli valli koillispuolella ja
 kaakkoispuolella koillisosassa, n. 1,5-2m leveä;
 korkeudelta on vaikea antaa mittoja, 20-30
 sm. riittänee. Rakennustöiden joukossa näyt-
 ti, mikäli mitään näkyi saunamalan alta, ole-
 van joutakin kangella liikutettavakin. Koit-
 tispäädyssä ei ollut, kuten hra S. väittää,
 minkäänlaisia porttiaukon merkkejä. Se-
 sijään oli luoteispuolella, juuri ennen
 sen ojatymistä koillispuolelle aukko, jota
 luulen porttiaukoksi. Tästä oli tarkkan
 koillispuolella jätetty n. 10m tarkkan ulko-
 puolelle. Tämä jätke, joka näkyy hyvin
 selvästi, kiertyy ^{luoteis-} lounaisvalliin mukaan
 länteen päin ja päättyy n. 5 x 3,5m laajaan
 kuoppa-keskeiseen raunioon. Tämän vallin
 jätkeä ja luoteispuolella väliin jää porttiaukon
 le joutava käytävä, joka näyttää alkeel-
 liselta n.s. Zwinger-järjestelmältä, ^{siis} onpa si-
 täänhyökkäjä ollut pakotettu, pitäessään,
 kuten tapa oli, kilpeä vasemmassa kädessään
 ja oikeassa aretta, tulemaan jättämään suo-
 gattoman oikean puoleensa alttiiksi sisäl-
 läolevien puolustajien aseille. Tämä edellyt-
 täisi kiinteäkin, että valli aikanaan olisi
 ollut paljon korkeampi, eikä puulaitoksia
 korotettu. Olisivatko jättiläiskivet sitte-
 kin puolustuslaitoksia? Puhseenalaisesta muinais-
 jäännöksestä on kiinteäkin varovainen.

4.
ta alla tekemättä mitään jalopäästökiä,
sen paljapäirros kun saattaa jonkun verran
muuttua, kun se puhdistetaan silloin katta-
vasta saunapöydästä. - Tämä lisäke-
äli, ainoa pala, minkä saatiin nähdä
hra Inellmanin mainitsemasta ulkovaal-
ista, muualla ei siitä näkynyt tahi tuntu-
nut edes yleistä kiiväkkään, ja olen va-
kutehtu mielestäni, ettei sitä ole koskaan
ollutkaan, sen pitämällä. - Tarkan kook-
koisiston ulkopuolella ja siitä n. 6 m:n päi-
sä on lähellä vallin etelämurkkaa kal-
miomainen, 5 m. pitkä, lounaispäästä
3,80 m leveä, lähes 1 m. korkea kiviraunio
(ks. valokuvaa!), jonka pituussuunta on sa-
ma, kuin muinaisjäänäksessä (vrt. Oulu,
Kihlak. s. 88).

Tarkka n:o 1.

Mitä Katakan kaan toiseen jätteläis kirk-
koon tulee, ei hra Appelgrenin kertomukseen
sillä (Muinaisliinat n:o 343) ole paljoakaan
lisättävää. Olin huomaaviani siinä molem-
missa pitkissäkin sivuissa umpeen vyöry-
neiden porttikuokojen paikat (muuta isom-
pien pieluskiöiden mukaan). Tse Kata-
kan kaan korkeuden ympäröivästä soista ar-
vostelin n. 3-4 maksi (T:n A:n mukaan oli
si se korkeus 11 m. barom.). Kangas sijaitsee
Angesleväjoesta Kirkkoharjun kosken koh-
dalta n. 1 km etelään ja on se, kuten din-
nanaakin, Lemingän pitäjän Alatemme-
sen kylän talojen metsäsaarilla. Valoku-
va oli K:n muinaisjäänäksistä vaikeata
saada tihcän metsäkasvillisuuden takia.

Kangas.

Metelevaara.

Metelevaaran muinaisjäänäksistä
ei allekirjoittaneella ole paljoakaan li-
sättävää T:n Appelgrenin kuvaukseen (Mui-
naisliinat n:o 345). Mainittakoon vain, että
vaaraa, joka sijaitsee Kukkonen talosta ja

205.
Ängesleväjokeen laskevasta Keskusajasta 2,5
km:n päässä itänpäin - Ängeslevän
Ylipääntä Muhoksen Kylmäalan kylään vie-
vä tie kulkee sen yli - paikkakunnalla
tavallisesti nimitetään Kukkalanoaaraksi.
Vaaraeta noudetaan paljon, mutkulakkia
lukuunottamatta, munikiiviksi kvartsiitti-
lohkareita, joita nimitetään meteluki-
veksi. Sen laelta on laaja näköala toiselta
puolel Oulungöen laaksoon, toiselta puolel Än-
gesleväjoen laatoilla oleville doille. Erehdytä-
vä on hr A:n tiedonanto, että vaaraeta ole-
va "hautaraunio" olisi vaaran laella, sillä
vaara kokonaan melkoisesti raunioin paikalta
sekä etelään että lounaseen päin. Hr A:n
huomaama jättiläiskirkon sisustassa oleva ki-
virivitys näytti allekirjoittaneeltakin tahal-
laan lasketulta. Lopuksi huomautettakoon,
että kivien noutajat ovat jättiläiskirkkoa
paljoisessa rajoittavasta kivisakasta at-
taneet paljon kiviä. Kivienotto näyttää
uhkaavan muinaisjäännöistäkin.

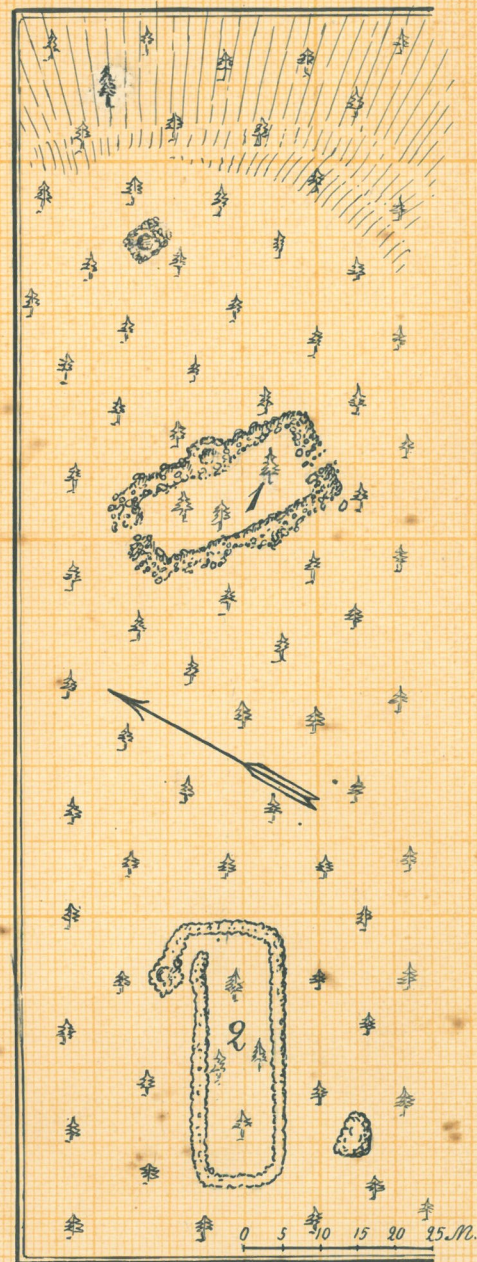
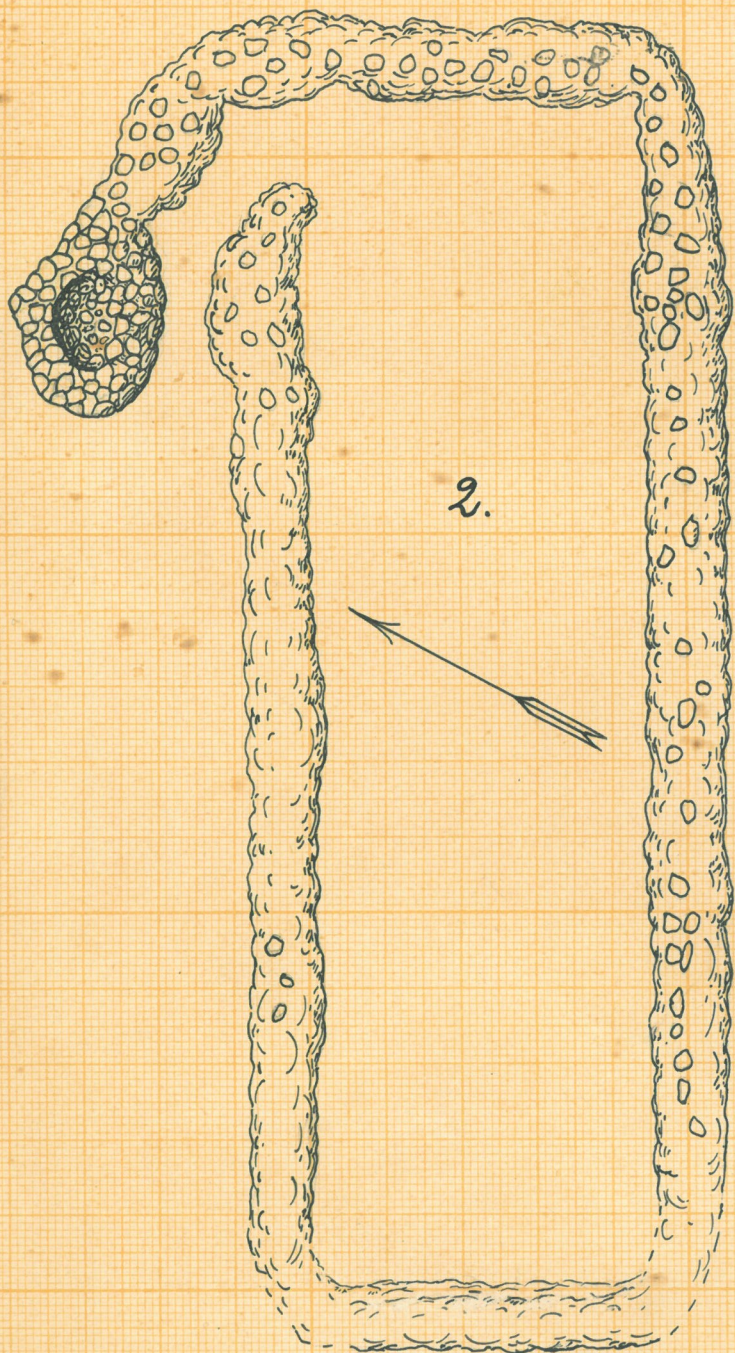
Pyöräkiivikko. Pyöräkiivikko-nimisellä pikkukun-
kaalla, joka sijaitsee n. 4 km etelään
Tihisen talosta Pukansuon laidassa lä-
hellä Siunamaata, on epäsaunallinen, sel-
västi ihmiskäsiin ladattu kiviraunio. (Puk-
ka on mainittu Siunamaata korkeassa kes-
tomuksessa).

Helsingissä 12 p. maaliskuuta 1914.

Aarne Ruuska.

Tyrnävä, Kotakangas.

Jätkiläiskirkko n:o 2. Pienemmäslä kantaista selviää malempien kivitarkojen asema toisinsa nähden. (Paha n:o 1 Hj. Appelgrenin mukaan). A. Europæus 1914.

0 1 2 3 4 5 6 M.

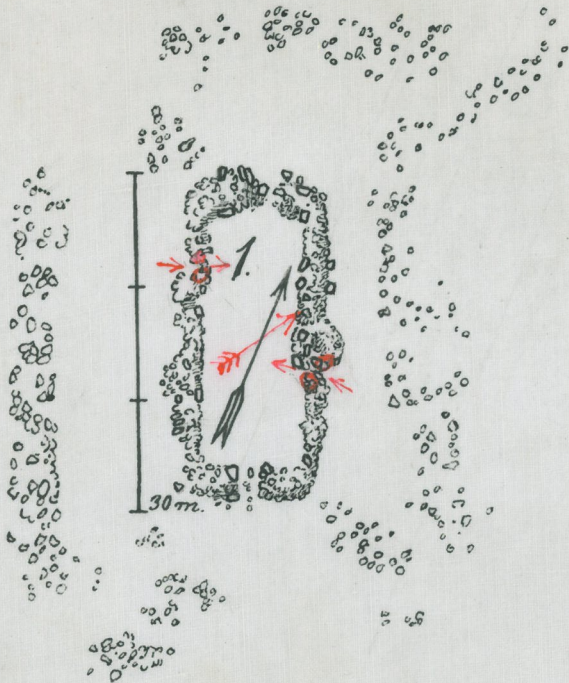

Tyrnävä, Katakangas. 1.

Katakangas valokuvattuna, Kata-
^{suon} ~~nevan~~ takaa Koivisesta päin lä-
 heistä Angeslevä jokea.

A. Europaeus. 1914.

Tyrnävä, Katakangas.
Sarka n:o 1.

Hj. Appelgrenin mukaan,
Allekirjoittaneen korjuu-
set punaisella merkityt.

Tyrnävä. Katakangas. 3.a.

Jättiläiskirkon n° 2 Kaakkoiseen jättiläis-
 sivun ulkopuolella, täällä mainitun
 sivun lounaispäästä oleva kivisäunio
 kaakosta näin valokuotuna (vrt. kartta)
 A. Europaeus. 1914.

Tyrnävä, Metelinoara. 1

39

Kivirakkaa Tyrnävän Metelinoaralla
valok. A. Europaeus.

dupl.

Tyrnävä: Katakangas. 3. b.

34

Jämsän kirkon n:o 2 kaakkoiseen
götjän sivun lounaispään ul-
kopuolella oleva kivirauhis,
kaakosta päin katsottuna. (vrt. kartta).

A. Europaeus 1914.

Tyrnävä, Metelinivaara. 2.

Vaaralla oleva kivirakennus, valokuvattu
lännestä ja etelästä valokuvattuna. Ks.
Appelgren, Suomen muinaislinnaat
kva 165, d. A. Europaen 1914.

Tyrnävä; Kalakangas. 2.

36

Jättiläiskirkko n:o 1 kaakosta päin
kuvattuna. Kuvassa näkyvät miehet
seisoivat tarhas sisustassa. Muinais-
jäännös, joka muonossa on erittäin sel-
västi näkyvä, on tiheän metsän kas-
vun ja sammatumisen takia maad-
ton valokuvattavaksi. A. Europaeus 1914.

Ks. Appelgren, Suomen Muinaisleimat kuva 164.

Tynävi. Metelinvaara. 1.

Luontaisista rautavallia M:n l. Kust.

Kolarin vaaran jyskyisrinteessä. V.D.

Appelgren, Suomen Muinaisluonnatkon

165.

A. Europaeus 1914.